

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 6. julija 1881.

Obseg: Postava za pospeh kmetijstva po uravnavi vodá. (Konec.) — Odkod je kuga med raki. — Nekoliko črtic o obdelovanji in letini našega ljubljanskega močvirja. — Gospodarske novice. — Slovenski jezik po c. kr. uradih. — „San Clementi“ v Rimu. — Dogodbe v Pragi. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.**Postava za pospeh kmetijstva
po uravnavi vodá.**

Spisal prof. Povše.

(Konec.)

O ustanovi novih posojilnic bo pač marsikdo rekel, da jih ni treba, vsaj se jih uže zdaj ne manjka, ki posojujejo rade denarje na posestva. Da, da! izposojujejo rade denar, al največ le na prvi vpis; koliko pa je pač tako srečnih gospodarjev, da bi ne bil nikdo vknjižen na njih lastnini, če drugi ne, gotovo so dediči itd. Kako je podporno obrtnijsko društvo v Ljubljani pod vrlim vodstvom toliko pomagalo ljubljanskim obrtnikom? — kako drugače kakor z delitvijo osebnega (personalnega) kredita! In tega potrebuje ravno naš kmetovalec. Saj se lahko za nakup živine izposojeni denar zagotovi s tem, da gospodar v zagotovilo ali asekuriranje zastavi kupljeno živino. Ko mu bo krava donašala mleka, masla in sira, ko bo od nje izredil mlado — imel bo večih dohodkov, mogoče mu bo povrniti izposojeni denar, in zbrisalo se mu bo zagotovilo, postala bo živinica njegova popolna last. Naj bi država, in če noče ta, naj bi deželni zbor kranjski ustanovil zaklad, ki bi se enakomerno razdelil po okrajih, ter iz teh podeljevali osebni krediti v namen nakupovanja živine proti pogoju, da izposojevalec zastavi v zagotovilo dotično živinče, dokler ne povrne izposojene svote. Do take živine ne bo nikdo imel pravice, da bi jo zarubil, kakor ne more nikdo vzeti zemlje, na kateri je uže vknjižena njega pravna terjatev. Kolikor mi je znano, ima Krajina takih zakladov v lasti, katere bi lahko v to svrhu izposodila, vsaj bodo izposojevalci plačevali tudi primerne obresti in več od 4 odstotkov itak dandanes oni zakladi ne donašajo. Deželni odbor bi imel vrhovno vodstvo in bi imenoval v vsakem okraju poseben oskrbovalni odbor, ki bi na dotični okraj pripadajočo svoto oskrboval in iz nje delil izposojila takim gospodarjem, ki so vredni osebnega zaupanja in pomoči, ter bi v zagotovilo prijeli protipis, katerega bi deželnemu odboru vpošiljali.

Da bi okrajni odbori bili potrebni, ter da bi deželni odbor ne mogel vsega oskrbovati, vtemeljujem s tem, da v okraju stanujoči pošteni možje poznajo skoro vsacega kmetovalca, toraj lahko razsodijo njegovo zaupljivost. Premajhnih občinskih odborov pa ne bi

svetoval, ker tu marsikrat odločuje osebni ozir ali ozko prijateljstvo ali osebno sovražtvo, kar se ve da pogostoma sega celó tudi v obširne kroge, kjer bi osebni oziri morali popolnem zginiti. Zgube se bi deželi po taki poti s protipisi ne bilo bati; edino v takem slučaju bi utegnila dežela trpeti zgubo, ko bi kaj živine pocepalo, morda ob času kake živinske kuge. Al tudi proti temu se more dežela zavarovati, vsaj bo dolžnik ne le z dotično živino, ampak z vso svojo osebo porok za povračilo sprejetega posojila; da se pa še bolje zavaruje dežela, lahko bi stavila pogoj, da živina, stavljena v zagotovilo, mora pri kaki asekuranci biti zavarovana.

Tu zopet nastane vprašanje, kje pa zavarovati živino, vsaj ni takih zavarovalnic v Avstriji, izvzemši ono na Vorarlberškem. Domoljubi! to pa je poslednji ud ketine, kakoršno jaz mislim, da je potrebna, da bo trdno verige, ako hočemo pomoči našim kmetovalcem do boljšega. Priredimo njim mogočost obilniše živinoreje in priskrbimo jim naposled še zagotovilo stalne sreče v bodočnosti. Naj nam je zgled vrla mala deželica „Vorarlberška“, kjer uže 15. leto obstoji deželna zavarovalnica za živino, kjer živinorejci z malo svoto zavarujejo svojo živino in se jim ni bati, da bi nesrečna živinska kužna bolezen, ali druga nevarnost, na priliko, na paši ali pri delu, porodu, ognju itd. mógla ga takoj spraviti na beraško palico. Morda sem prevročih misli in željá za kmetovalca, vendar smem upati, da v teh mojih besedah leži zrno, iz katerega lahko vzraste krepko drevó. Zato kličem svojim rojakom, naj beró te moje nasvete, in posebno kmetijski družbi in neutrudljivo delajočim deželnim poslancem naše domovine priporočam, naj blagovolijo prevdariti jih! Z dobro voljo, neumorno vstrajnostjo more se marsikaj doseči, pomagati, da! slovenskega oratarja rešiti propada! To je pač prelep cilj, vreden dela in truda najboljših sinov domovine, vsaj blagostanje naroda je temelj slehernemu napredku, torej tudi narodnemu. Ko si tako bo opomogla domovina, mógla bo sčasom misliti na še večí razvoj — na kmetijsko obrtnijo. Pred vsem pa je treba temelja, na kojem bo mogoče dospeti do popolnosti.

Odkod je kuga med raki.

Nekaj let je mnogo slišati o kugi, katera nedolžne rake strahovito pokončava. Leta 1874. so na Pruskem v Braniborskem okraji, l. 1876. v Alzaciji, pozneje na Saksonskem, Bavarskem, Würtemberškem in v zgornji Avstriji skoraj vsi raki poginili. Lani je prišla v vod-

njake, bajerje, ribnike in potoke na grajščini Pöls na Štajarskem. Grajščina je last Washingtona, mnogozaslužnega predsednika kmetijske družbe štajarske. Vsi raki so mu šli pod zlo, to pa v kratkem času.

Tej račji boleznii pravijo: račja kuga. Po nekod je tako divjala med raki, da jih je na milijone pobrala. Kaj je temu vzrok? Profesor C. Harz je mrtve rake natančno preiskaval in naposled vzrok zasledil. Našel je namreč v drobu račjem majhno glisto. Dal jej je ime latinsko: „Distomum cirrigerum“ ter jo vstrel oni vrsti sesačev (Trematoda), kojim pripadajo tudi ovčji metljaji (Distomum hepaticum), ki živijo v ovčjih jetrih ter so vzrok, da jetra začnejo gnjiti in ovca mora poginiti. Blizu jednako rovlje in razjeda račja glista notranje organe rakove, ter mu naposled nakloni smrt. Največ račjih glist našli so v rakih, ki so v ribnikih ali vodnjakih konec vzeli, kjer so raki z ribami vred živeli ali kjer so jih z ribjo drobovino hranili. Račje gliste so 1.4 do 1.8 milimetra dolge in 0.7 do 0.9 milimetra debele; v enem raku jih je po 5—8, časih po 100—200 ter mu razjedavajo drob. Iz raka preselijo se gliste v ribo, kedar je raka požrla. V ribi se gliste plodijo, naležejo na milijone jajčic, iz katerih zopet gliste izlezejo in v račjo drobovino prehajajo. In kedar po glistah usmrtenega raka potem riba požre, začne se razvijanje ovega škodljivca od kraja.

Če ima učeni profesor prav, potem moremo rake proti kugi braniti uspešno s tem, da jih ne spravljamo v dotiko z ribami in z ribjo drobovino. Skušnja je to potrdila. Ko so namreč zdravim rakom začeli dajati ribje drobovine, lotila se je njih kuga. Zato naj se rakom polaga koruza, pšenica, oves, grah, konjsko in kunčje meso, ne pa ribja drobovina. Poginene rake pa ne smemo v vodo metati, ampak sežigati ali pokopati. Če jih v vodo pomečemo, zatrosimo kugo še le dalje. Račja kuga ni nalezljiva, kakor goveja in druga kuga. Njej je konec storjen, hitro ko račjim glistam razširjevanje zabranimo. Kuga račja je podobna boleznii po svinjskih glistah lasicah ali trihinah, ki se nahajajo v svinjah. Trihine pridejo, če svinjsko meso ni dobro prekuhano, v človeka, se tukaj pomnožijo in mu naklonijo smrt.

Po „Steier. Landb.“ v „Gosp. prilogi“.

Nekoliko črtic o obdelovanji in letini našega ljubljanskega močvirja.

Po dolgem mrazu začela je vendar gorkota svojo moč razvijati. 12. dne junija je bila še slana, toda škode je naredila le na visokem šotnem svetu, kjer je fižol opalila. A poslednji gorki dnevi delali so v rasti kar čudeže. Trave so se letos jako dobro obnesle, akoprem je spomladanska rušnja slabo kazala. Ozimina je v jesenski povodnji močno potonila; sejali smo potem rž še nekoliko dni pred Božičem, in kar je še praznega ostalo, obsejali smo z jaro ržjo. Pšenico je povodenj v nekaterih krajih popolno izplula. Jaz rabim ta izraz, ker voda pri nas ne dela samo škode, da s potopom rastlinsko življenje vdusi, ampak voda odnese po obdelovanji v puhlico spremenjeni šotni svet, korenine ostanejo izprane pri vrhu, toliko, da se še rastlina tal drži. Odkrite korenine prežene mraz ter jih pomladanski vetrovi posušijo. Maja meseca se je pa, ker je bila letošnja pomlad ugodna, vendar tako obrastla, da še na trdem nisem lepše videl. Da takim nezgodam v okom pridem, sejali bom v prihodnje vso ozimino pod brazdo, ker sem po izkušnjah izprevidel, da se letaka setev popolno hrani, tudi ako pride pod vodo, kajti globoko zaraščenih korenin voda izpirati ne more.

Dragi bralec, vskliknil bodeš gotovo: kaj, na močvirji tam v Lipah pšenico pridelujete? Kako je to mogoče, vsaj šotni svet ni za drugo nego za kako rž; ovsa, krompirja in fižola pa iz tega kraja tako nikdo ne obraja, ker se ti pridelki na šoti razviti ne morejo. Res je taka, a jaz se držim načela, da vsak svet po umnem obdelovanji rastlini dati more le to, kar ima. Šota je iz samih rastlin sestavljena, katere v svoj razkroj ne potrebujejo družega, kakor mirno kalužo brez rudnin. Le kjer so ti pogoji, ondi raste ta tvarina vspešno, tu se kopiči mah (Hochmoor). Uže naraščeni mah uničuje tekoča voda ter odnaša šotno trohnoto, pustivši jo v globelih. Taki kraji po zvršujoči razkrojitvi vpadajo zaraščivši se s bičjem in ločjem; imenujejo se potem blato (Niedermoor).

Vse močvirje ni enako plodno, najboljše so zapuščene stare struge ali oni prostori, kamor je blatna voda nastopala. Kolikor globočeje se gre pod šoto, tem rodovitnejši prihaja svet, kajti kolikor bolj globoko se vdeluje, toliko bolj nasitena je šotna pola z redivnimi rudninami, posebno s kalijem in fosforno kislino. Slednjič se še le za obdelovanje prava plast: ilovica in glina odkrije. To je prava pola za pridelke v podnebji našem. Kdor ne verjame, naj stopi na goriško polje ob Lipenski cesti ali pa na parcele pod cesarskim vrtom ležeče.

Zato požigam in režem v eno mer, uže imam njive, iz katerih sem mahovito plast večinoma odpravil ne gledé na trditve nekaterih teoretikarjev, da se naše močvirje s požiganjem pogubno, neumno obdeluje. Po teh nižavah sejem navadno hríbovsko pšenico, katera mi, ako je ugoden svet pripraven, lepo pleni. Najbolj jej tekne fižolišče in prosišče. Varujem se pa jej z živinskim gnojem gnojiti, ker potem rada poleže in nenako zori, tudi se takošne rada rja prijemlje in zrna nikoli tako ne napolni, kakor na nepogojeni njivi.

Krompir in fižol potrebujeta posebno dober suh svet. Gledati je vrhu tega na to, da ni puhličast, sicer setev do malega uniči bramor in drugi mrčes, ki se v puhlici tako množi, da ima skoraj vsaka korenina svojega jeduha. Taka še tako zagnojena njiva ne obrodi ničesar, tu ni družega pripomočka, kakor ogenj.

Sadil sem razen zgodnjega in poznega rožnika letos prvič šampinjonca, katerega sem iz vrta c. kr. kmetijske družbe v poskušnjo dobil. Vsadil sem ga, kakor imam navado, v vrste po 0.6 metra narazen. Prišel je lepo ven, lepo se razvija in uže pripravlja cvet. O pridelku hočem o svojem času poročati.

Ako bo vreme suho, pričakuje letos močvirec obilnega pridelka, saj ga mu je pa tudi treba, ker bo po novi vcenitvi bolj obložen nego do zdaj.

V prihodnje poročam kaj več o mojih skušnjah, pa tudi o tem, zakaj Topčiderci gnoja iz hlevov ne obrajtajo.

V Lipah junija meseca.

M. Peruzzi.

Gospodarske novice.

* Nasadbe sadnega in gozdnega drevja so v zedinjenih ameriškanih državah davka proste, in sicer nasadbe gozdnega drevja 10 let, sadnega drevja pa 20 let. Kolike vrednosti bi bila ta postava tudi za naše cesarstvo, je najbolje razvidno iz tega, da je, kakor cenzus zedinjenih držav kaže, letos tam zemljišč v vrednosti 12 milijonov gold. popolnem davka prostih. Dejanska priča, kako gospodarji radi sadijo drevje, ako so davka oproščeni.